

Muutamia *sortaa*-pesyeen sanoja¹

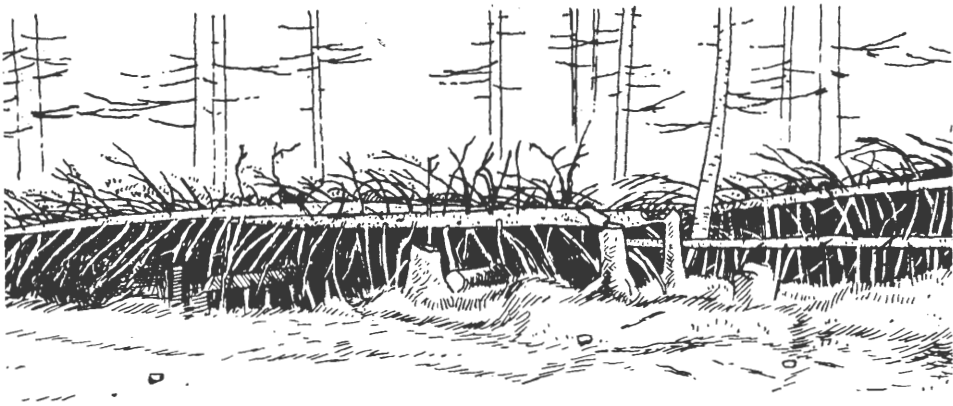
Sortaa-sanueen vaiheita voidaan seurata varmasti myöhäiskantasuomeen saakka. *Sortaa*-verbin alkuperäisenä merkityksenä olen pitänyt 'kaatamista', josta sitten pesyeen sanojen muut käyttötavat ovat johdettavissa. 'Kaataa'-merkitys verbillä on siellä täällä suomen murteissakin, etenkin itämurteissamme, sekä karjala-aunuksessa, lyydissä ja vepsässä. Huomattavampi merkityksen siirtyminen on tapahtunut silloin, kun *sortaa*-verbillä on ruvettu ilmaisemaan luhistamista, vierittämistä, särkemistä. *Sortaa*-verbin saatua merkityksen 'luhistaa, särkeä' pesyeen sanoille avautui tie uusiin merkityksiin. Niinpä onkin aiheellista jakaa pesyeen sanojen sekä konkreettisten että kuvallisten käyttötapojen ryhmä toisaalta 'kaataa', toisaalta 'luhistaa, särkeä'-merkityksestä irronneihin sivumerkityksiin. Välittömästi 'kaatamisesta' johtuvat käyttötavat edustavat vanhinta merkityskerrostumaa, ja jotkut niistä voidaan todistettavasti osoittaa jopa kantasuomalaisiksi. 'Luhistaa, särkeä'-merkityksestä irronneet käyttötavat ovat taas nuorempia, eikä ainoatakaan voida palauttaa kantasuomeen asti.

Sortaa-verbin 'kaataa'-merkitys on ainakin suomalaismurteissa menettänyt ja on yhä menettämässä elinvoimaansa. Yhtenä syynä tähän pitäisin *sortaa*-verbin siirtymistä kuvallisten merkitysten ilmaisimeksi. *Sortaa*-verbin merkitys 'pitää ikeen alla, olla puolueellinen jkta kohtaan', joka synnyttään saanee kiittää vierasta vaikutusta, on nykyisin jopa niin voimakas, että se paikoin on yksinään edustamassa *sortaa*-pesyeen sanojen kokonaisuudessaan moninaista merkityskenttää. Toisaalta konkreettisen 'kaataa'-merkityksen syrjäytymiseen on saattanut vaikuttaa *sortaa*-verbin todennäköisesti kiinteä kuuluminen kaskenviljelijöiden erikoistermistöön. Asian mukana on sen nimityskin unohtunut. Ilmeiseltä tuntuu, että monet muutkin *sortaa*-pesyeen sanojen käyttötavat ovat kuuluneet läheisesti kaskenviljelijöiden kieleen. Tällä seikalla on nähtävästi ollut suuri vaikutus pesyeen sanojen historiaan. Samoin tällaista nyt jo vanhahtavaa käyttöä edustavat riihityöhön ja pellavankäsittelyyn liittyvät sanat ja merkitykset.

Sorto ~ *sortoaita* 'puita pitkään kantoon toistensa selkään kaatamalla tehty aita'

Gösta Grotenfelt kuvaa teoksessaan »Det primitiva jordbrukets metoder i Finland under den historiska tiden» s. 182 kaskien ympärille tehtyjä aitoja ja niiden tekoa seuraavasti:

¹ Kirjoitus pohjautuu Kotikielen Seuran vuosikokouksessa 14. 3. 1961 pidettyyn esitelmään.

K. Vilkuna: Kaskiaitaa (*lyöntä* l. *sortoaitaa*) Vuottoniemi Latolampi Iiomantsi. Piirretty valokuvan (Kansallismuseo 1463:165) mukaan.

»Förhuggningarna [alav.: *Sortoaita*, Nurmes, Nilsjä, Jorois, Urdiala; *murtoaita*, Sotkamo, Jorois, Kajana; *rytöaita*, Loppis, Kiukais, Kajana; *kirvesaita*, Hollola; *risuaita*, Nastola, Ummeljoki; *hepoaita*, Nilsjä.] gjordes i sin enklaste form så, att stora granar, björkar o. dyl. höggos öfver hvarandra rundt kring svedens omkrets. Från Nurmes omtalas, att träna höggos med lång stubbe, och så att de blefvo fastsittande i stubben. Tränas stammar blefvo sålunda hängande högt öfver marken. En utveckling af dessa förhuggningsformer var det slag, som förekom t. ex. i Urdiala, Loppis, Nastola och Jorois, och som karakteriseras genom att de kullstjälpta tränas toppändar uppburos af störar, ställda i kors och ibland till och med hopbundna med en vidja [alav.: *Mannijalka*, Loppis; *sjansorkka*, Jorois, Urdiala, Nastola; *hepo*, Nilsjä; *risti*, Savitaipale.]. Uti Kiukais användes i stället för de i kors placerade störrarna tvänne bredvid hvarandra uppställda störar, mellan hvilka vidjor anordnades för att uppbära träna. Alla förhuggningar äro mycket skogsförödande, i synnerhet som de hafva kort varaktighet och ofta måste repareras genom att förses med nya trän. Dessa hägnader användes förnämligast i utmarkerna, men undantagsvis äfven uppå bröstmärken, t. ex. då man ej haft tid att uppföra ordentliga gärdesgårdar.»

Ks. piirrosta. Tähän tapaan tehdystä *sortoaidasta* (*sortoaidan* asemesta tai rinnalla paikoin pelkkä *sorto*, jonka esiintymisestä *sortoaita*-sanan rinnalla ks. karttaa 1; kartassa vain varmat *sorto*-tapaukset merkittyinä) on tietoja suurin piirtein muualta Suomesta paitsi Varsinais-Suomesta, Länsi-Uudeltamaalta, Ylä-Satakunnan pohjoisosasta ja siitä pohjoiseen etelä-, keski- ja pohjoispohjalaisista pitäjistä, osasta Hämeen lääniä ja Päijät-Hämettä, Kainuun murrealueen länsiosasta ja osasta Perä-Pohjolaa. Ks. karttaa 1. Muutenkaan *sorto* ~ *sortoaita* -levinneisyysalue ei ole aivan aukoton. Siitä että levinneisyysalueessa on joitakin aukkoja, tulee vielä tuonnempana puhe.

Esi merkkej ä : Metsään tehdyn lehtihaasian ympärille, hajonneen aidan paikalle ym. tehtiin tilapäiseksi aidaksi »sortoaitaa» siten, että kaadettiin läheiset puut aidan suuntaan, jätettiin näiden tyvi kantoon kiinni ja latvat tuettiin ristiin

Kartta 1

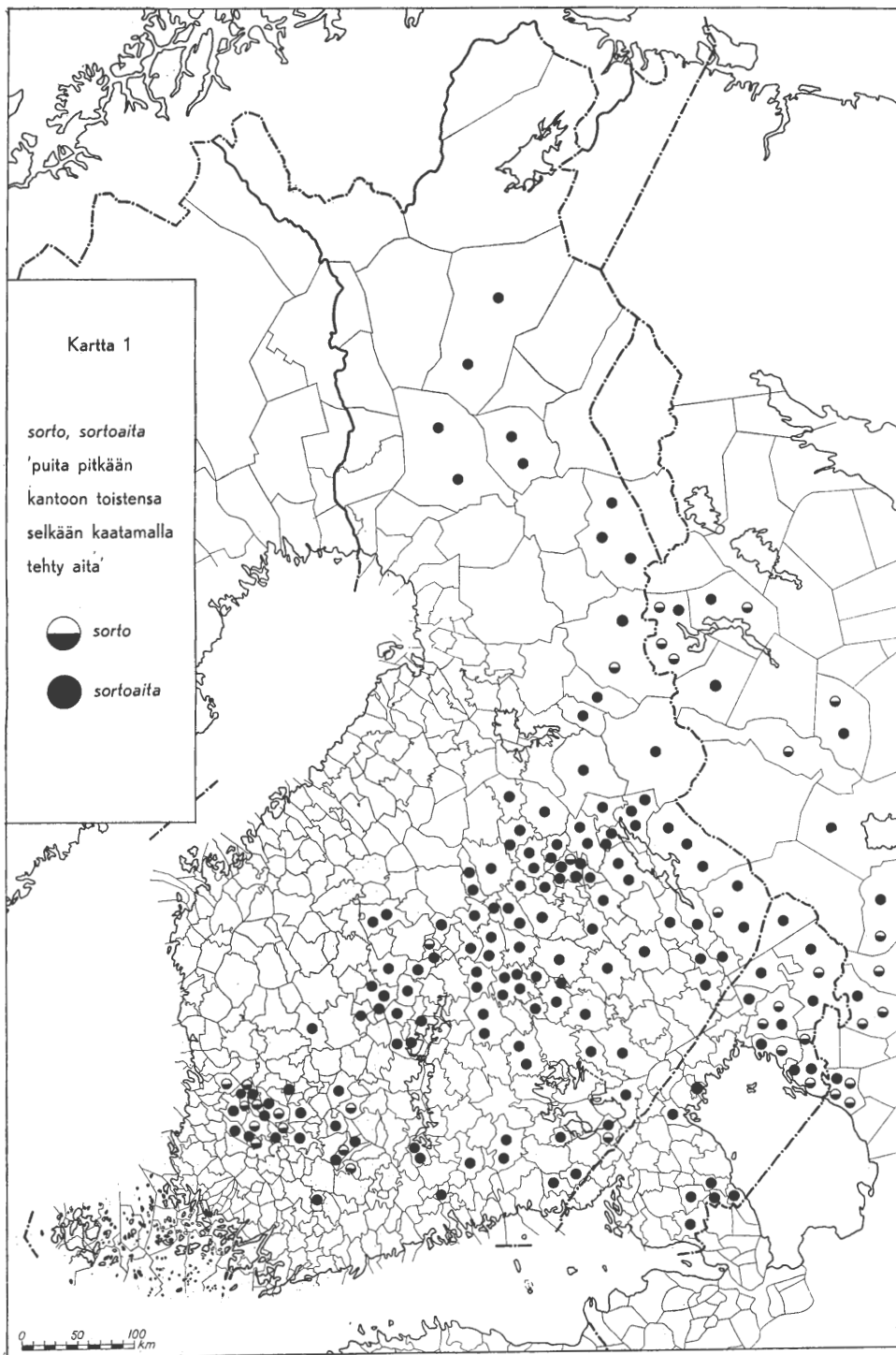
sorto, sortoaita
'puita pitkään
kantoon toistensa
selkään kaatamalla
tehty aita

sorto

sortoaita

pistetyillä seipäillä: »Ko karähkoita vaal lyätii ja lehtipuita ja semmottia, s_uoli sortoaitaa» ja »Semmonen sortoaita se Suamesakik kaikkeiv vanhempaa aitaa on ko ne kaskenkaatajat jo teki» (Vam, E. Lepistö 1938—1939) | En muista kuulleeni kansankielessä muuta »sortoa» kuin »sortoaidan», jota on joskus käytetty metsässä. On kaadettu puita päällekkäin ja annettu niiden olla sellaisina, oksineen aitana. On sanottu, että »sorto kaikkein parhaitem pirättää elukat» (Hui, S. F. Vuorio 1959) | »Sortoo vaa niistä ryröistä, sorroks [sanottiin]» ja »Ristseipäitä pantii ja niitä puita palöpuita [kun tehtiin aitaa kasken ympärille]» (Kauv, Lyyli Kokkonen 1932) | »Mutta ompa se aika sortoo. Ei se o mitään aitaa se on vaan semmosta sortoo» (Kiikk, A. Esko 1904) | »Ja sorto oli semmosta aitaa johol lyätiim puuk karsimata oksinensap pantiin kaksi seivästä näin, ensir ristin alles sittep päällekkäkir runkoo eniten kuusipuita ja vähän koivujakij ja mitä maasta paremmin saatiij ja se oli sitted sortoaitaa eli risuaitaa, sitä tehtiim paremmim mettiin karjanhaka-airaksi kun niillä sillom paremmim mettälaitumia kun ihmisillä ei ollus silloviälä paljom peltoja karjalle» (Tyrvää, Olga Vihdanmäki 1959) | »Ku tua perämettisä misä ei airan ollus sitte yhtäv väliä minkämoista se nävöltänsä oli ni siä muuta kaarettiir risua toisen niskaaj ja taas oli jonkimmoista aitaa, sanottiin sortoairaks semmosta» ja »Tua Kauniaistem mettäsäki ennen ku Uutilar rajalla siä kankaasa tehtiin semmosta sortoaitaa vaan, puuta ja rytöo toisansan niskaan» (Suoni, E. Järventausta 1959) | »Kaskenaita tehriän semmosta sortoo vaa» (Hat, U. Tuomola 1935) | Kun metsään tehtiin kerppuhaasia, niin puista, joista kerput tehtiin, valmistettiin haasian ympärille »sortoaita» (Hol, L. Taarasti 1960) | Aita, jota on korotettu puilla ja oksilla, on »sortoaitaa» eli »sortoa»: »Teä_o sortuo» (Joutse, V. Ruoppila 1951) | *sortoaita* 'metsään joskus tehty, puut risuineen päviineen sortamalla rakennettu aita' (Sak, L. Hakulinen 1923) | »Sortoaitoo» tehtiin niin, että puita kaadettiin kannoilleen suoraan riviin; puut jätettiin kantoihin osaksi kiinni. Aita tehtiin 60—70 cm korkea. Puut nostettiin toistensa selkään. Aita piti vain hevoseja ja lehmiä. Se oli hyvin joutuisa tehdä (Kiih, R. E. Nirvi 1934) | »Sortoaita» oli enimmäkseen tilapäistä aitaa, johon puut kaadettiin karsimatta oksia: »Sortoetaan kuajettiin puut oksinneem päevinneen» (Nil, Eeva Kaukola 1956) | »Jos aetoo of koatunna niin siihen tehtiiv voan sortoaeetoo, pitkään kantoov voa koattii, siihen kantosav varraav voa. Jos toas ee kohallaa ollus semmosia puita niin kaavvempoakiv veettii voa oksineem päevinee» ja »Em minä halameista tiijjä — tokko ne niihe os sortoaeetooja laettanna. Sitten ku of poltettu, sitte tavallise aijjal laettoivat niistä rango'sta» (Han, Eeva Maria Närhi 1960) | »Saahaan sortoaita kul lyyvväär risukoo kassaan niim paljon kun keritään» (Keu, U. Valjakka 1934) | »Ennen kun niityllep pantiin aeetoo, niin se oli sortoaeetoo. Ne vaen oksineel lyötiin suonelleem puu, että se heitettiin kantoon kiinis se tyvi» ja »Sortoaeetoo hakataan havuneej ja oksineen, paljo jätetään kannov varraan» (Kuusa, J. Kortessalmi 1960) | »Sortoaita» yksinkertaisin aitamuoto, pellon tai niityn (useimmiten) rajalla on puita kaadettu peräkkäin ja nämä oksineen muodostavat jonkunlaisen esteen eli aidan (Sod, Signe Kena 1915).

Karjalassa, lyydiläismurteissa, vepsässä ja virossakin sana tunnetaan tässä merkityksessä: *sordoaida* 'metsään esim. huhdan ympäri puita kaatamalla tehty risuaita', puut kaadetaan n. metrin korkeudelta ristikkäin toistensa päälle: »Sordoaidoa löimä tänä peenä» (Paatene, A. Ojajärvi 1944) | *sordoaida* 'huuhdan ympärille valmistettu aita, joka saatiin aikaan siten, että puita kaadettiin ristiin toistensa päälle' (Korpis, V. Koljonen 1933) | *sordoaidu* 'kaadetuista puista pystytetty aita': »Palos ymbäri on sordoaidu» (Vitele, M. Melkku 1933) || lyyd. *sord(o)* (Kontupohja, Tiudia), *sordo* (Pyhäjärvi, Teru), *sord(o)* (Munjärvi) 'sortoaita, risuaita' (Kujola) || vepsP *sord*, *sordoleze tehtud aid*, *sordaid*, K *sord*, *sordeid* 'sortoaita, rytöaita' (R. Peltola) || vir. *sõõrd*, g. *sõõru* (*säärd*, *sõör*) 'Verhack, abgehauenes Gesträuch (als Zaun dienend)' (Wiedemann) ja esimerkkinä Saaresten teoksesta Leksikaalseist vahekordadest Eesti murretes (s. 140) *sõõrd* 'hagudest, maharaiutud puudest tehtud aed metsas' (Tyri, Säreveere). Viron vastineessa kiintyy huomio ensi tavun pitkään vokaaliin. Valter Tauli on väitöskirjassaan Phonological Tendencies in Estonian s. 166 esittänyt joukon viron sanoja, joissa ensi tavun lyhyt vokaali on pidentynyt r:n edellä silloinkun ensi ja toisen tavun rajalla on konsonanttiihtymä. Viron vastine kuuluu todennäköisesti tämäntyyppiin sanoihin.

Sanakirjantekijöistä jo Ganander tuntee tämän sanan: *sortto*, -*ton* 'rijshag, fällda trån til hägnad; sepes ex arboribus ramosis congesta', jonka Ganander ilmoittaa olevan Uudeltamaalta. *Sortto* lienee Porvoon tienoilla — täällähän tavataan mainitunlaista erikoisgeminaatiota (ks. Lindén, Kaakkois-Hämeen murteiden äännehistoria I s. 13—, 186—) — mahdollisen *sorttaa* (pro *sortaa*) -muodon johdos. Renvallin sanakirjassa on *sortto*, -*rtton* (myös *sorto*, -*rron*) 'saepes ex arboribus ramosis congesta max. in silvis sementi ustis; Zaun von ästigem Holze' (nähtävästi Gananderilta saatu tieto). Sana tavataankin sitten sanakirjoissa Nykysuomen sanakirjaa myöten. Myöhemmät sanakirjantekijät mainitsevat *sorto*-sanan rinnalla yhdyssanan *sortoaita*, näin mm. Lönnrot. Ilmeistä on, että *sorto* on aidan nimityksenä alkuperäisempi kuin *sortoaita* (tämä sanakirjatietojen ja viron sekä lyydin perusteella). *Sorto*-sanan saatua useita eri merkityksiä muodostettiin todennäköisesti selvyssyistä yhdysana *sortoaita*.

Sorto primitiivisen aidan nimityksenä palautuu jo myöhäiskantasuomalaiseen aikaan, mistä on todistuksena sen esiintyminen mm. virossa. Aivan ilmeistä onkin, että tämä merkitys on *sortaa*-pesyeen sanojen kaikkein vanhimpia. Kun ottaa huomioon kyseisen aidan alkukantaisen tekotavan, mistä edellä on runsaasti kuvaavia esimerkkejä, niin ei voi päätyä muuhun tulokseen kuin siihen, että *sorto* aidan nimityksenä on hyvin vanha ja palautuu aikaan, jolloin kaskenviljely oli tärkeä talousmuoto ja jolloin siis metsiä saatettiin mielin määrin haaskata. Hyvin monen maininnan mukaan kasken ympärille tehtyä aitaa on nimetty juuri *sorto*- tai *sortoaita*-nimellä, kuten edellä mainituista esimerkeistä on jo selvinnyt. Tekisi mieli väittää, että *sorto*- tai *sortoaita*-sanaa on muinoin tavattu ainakin Suomessa kaikkialla siellä, missä kaskia on kaadettu. Sanan nykyinen levinneisyysalue kuvastellee kaskenviljelyn väistymistä muiden elinkeinojen tieltä, ts. sanasta ei ole enää tietoja niiltä seu-

Kaskivyyhyke Suomessa 1700-luvun puolimaissa ja seuraavan vuosisadan 30-luvulla. Jälkimmäistä esittää kokonaan musta alue, edellinen käsittää lisäksi ruudutetun alan.

duin, missä ensiksi on luovuttu kaskenpoltosta, kun taas viimeisillä kaskenviljelysalueilla sana on vielä muistissa. Tämä oletus saa tukea sekä historian että kansatieteen tutkijoiden käsityksistä. E. E. Kaila on mm. teoksessaan »Pohjanmaa ja meri 1600- ja 1700-luvuilla» s. 27—37 käsitellyt kaskenviljelyalueen vähittäistä pienentymistä ja pienentymisen syitä. Huomaamme, että *sorto*, *sortoaita* -levinneisyysalueeseen kuulumattomilla seuduilla (Länsi-Uusimaa, lounaisin Suomi sekä Ylä-Satakunnasta pohjoispohjalaisten murteiden pohjoisosiin ulottuva alue) on ensiksi luovuttu kaskenpoltosta. *Sorto*, *sortoaita* -levinneisyysalueen raja noudattelee suurin piirtein 1830-luvun kaskenviljelysalueen rajoja; vrt. karttaa 1 kaskenviljelysalueen rajan kulkua osoittavaan karttaan (valoajäljennös E. E. Kailan mts. 36 olevasta kartasta). Kaila on Pohjanmaata vastassa olevan kaskenviljelysalueen rajan kulkua kuvannut seuraavasti:

»Pohjanmaalla kaskenviljelyksen raja on paljoo selvempi, kuin Etelä-Suomessa. Kaskeaminen Pohjanmaalla ei ollut peltoviljelyksen kilpailija, vaan toisen metsänkäyttömuodon, tervanpolton, josta syystä raja on verraten selvä. Sen määrää liikennepakko: tervanpoltto ulottuu niin kauvas sisämaahan, kuin kulloinkin tervaa kannattaa rannikolle kuljettaa. Kannattavaisuusrajan takana alkaa kaskeaminen. Pohjanmaalla tapaamme 1700-luvun keskivaiheilla tämän rajan n. 8—10 peninkulman päässä rannikolta, Pietarsaaren, Kokkolan, Kalajoen j.n.e. silloisten pitäjien latvoilla. Oulujärven tienoilla raja kiertää järven itäpuolitse» (mts. 33).

Samantapaisesti kulkee *sorto*, *sortoaita* -alueen raja. Se että sanan esiintymisalueella on joitakin pieniä aukkoja, johtuu ilmeisesti sanan vanhentuneesta käyttöalasta. »Sortoaitoja» ei todennäköisesti enää ole, puhumattakaan siitä, että niitä vielä tehtäisiin. Ei ole siis ihme, että joku vastaaja ei sanaa enää tunne. Kasken-

viljelystä luopumisesta ks. vielä Sirelius, Suomen kansanomaista kulttuuria I s. 248—250.

Kuten edellä olevasta jo on käynyt selville, on *sortoa* l. *sortoaitaa* tehty siten, että puita on kaadettu, »sorrettu», pitkään kantoon toistensa selkään. Nimitys johtuu siis aidan tekotavasta ja kätkee itseensä *sortaa*-verbin todennäköisesti alkuperäisen 'kaataa'-merkityksen.

Itäkarjalaismurteissa *sorto*-sanan vastine merkitsee myös 'sortoaidalla ympäröityä aluetta, aidattua hakamaata': *šordo* 'aidalla rajoitettu metsälaidun, haka': »Meiffä on karja nyt šorrošša, myö ei lašketa šelgožes» (Tunkua, T. Liljebad 1927—1928) | »Kuivaperän om meän sorrommoa [= hakamaa], ei soaha vettä lehmät» ja »Lehmäd ollah sorros» (Suoj, E. V. Ahtia 1909—1922) | *sordo* 'laitumeksi aidattu ala metsässä', »Sordossa» pidetään lehmät syyskesällä ja syksyllä, »Obod [= haka] on rinnan, sordo taemban» (Säämäj, E. V. Ahtia 1928—1929). Kujolan mukaan *sorto*-sanan vastineilla on lyydissäkin tämä merkitys: 'haka lähellä kotia' (Munjärvi, Puikniemi). Virossa *sorto*-sanan vastine merkitsee mm. 'sortoaidalla ympäröityä aluetta, aidoitettua heinämaata': 'aedade, põldude, küngastega jne. piiratud väheldane talulähedane, parema maapinnaga heinamaa, seal kasvavate kaskede, leppade, toomingate ja pihlakatega (loomi sinna ei lasta, vastandina koplile)', esim. Vigalasta *sõerõ-ënamä*, »näđ_õ sõęrdos» = 'nad on sõõruheinamaal' (Saareste, Leksikaalseist vahekordadest s. 140—141). Virossa on lisäksi sana *sõõrdus*, g. *sõõrduse* merkityksessä '(mit Gesträuch) eingezüunter Platz' (Wiedemann).

Kyseessä on ilmeisesti merkityksenkehitys 'sortoaita' > 'tällaisella aidalla ympäröity alue' (merkityksenkehityksestä ks. vielä Saareste, mts. 141). Paralleelisesta tapauksesta on kysymys silloin, kun *aita*-sana on ruvennut merkitsemään myös 'aidan ympäröimää aluetta'. Tämä merkitys *aita*-sanalla on joissakin suomen murteissa ja sukukielissä (ks. Toivonen). Vastaavasta merkityksenkehityksestä ('aita' > 'aidalla ympäröity alue') on esimerkkejä myös indoeurooppalaisista kielistä, esim. englannin *town* 'kaupunki' on etymologisesti sama sana kuin saksan *Zaun* 'aita' (Kluge) ja venäjän 'kaupunkia' merkitsevän sanan *город* alkuperäinen merkitys on 'aita' (Vasmer).

Sorto 'karkea, kaksiniitinen pellavakangas'

Tästä ensi silmäyksellä varsin oudolta tuntuvasta *sorto*-sanan käytöstä on mainintoja suppealta, yhtenäiseltä alueelta, joka käsittää yhdentoista kaakkoishämäläisen pitäjän (Orim Iit Jaal Vla Eli Anj Sip Pyht Kym Vehk Suu) lisäksi neljä kaakkoismurteidemme läntistä pitäjää (VirL Miech Luu Lemi). Tietoja on useita, kuten kartasta 2 selviää (nimenomaan ydinalueelta: Vla Jaal Iit Sip Vehk VirL), eikä edellä lueteltujen pitäjien ulkopuolelta ole yhtään positiivista mainintaa. Orimattilasta on vain yksi muistiinpano (F. A. Heporaudan v:lta 1943) *sorto*-sanasta, kun taas kielteisiä vastauksia on kaksi, nimittäin Siiri Juonalan tieto Orimattilan Järvikylästä v:lta 1959 ja Sanna Toivasen tieto Orimattilan Kuivannon kylästä v:lta 1960.

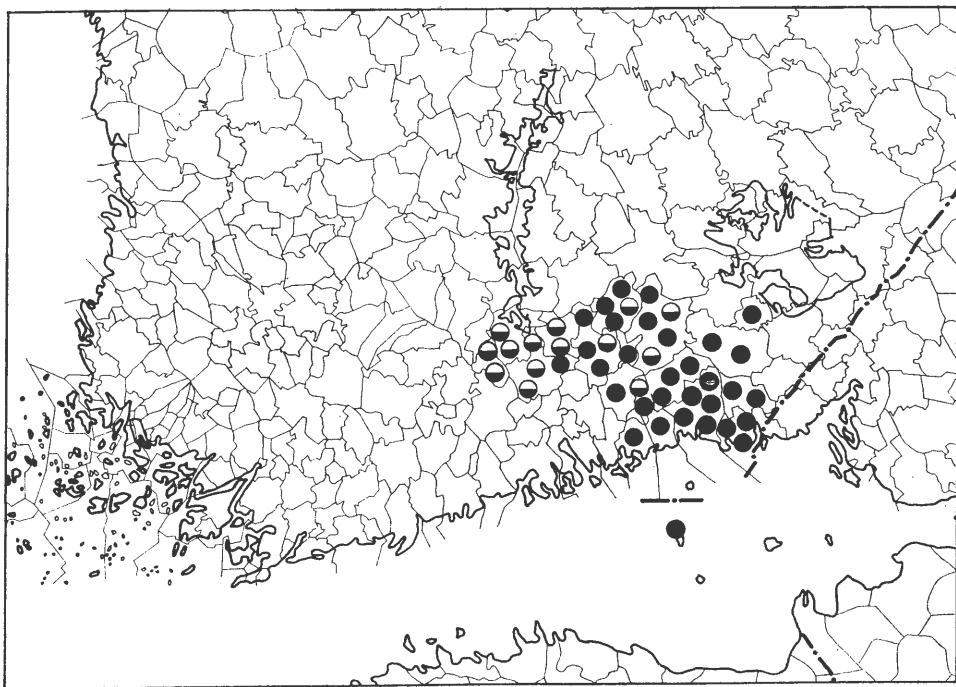
Vaikka luottaisimmekin Heporaudan muistiinpanoon, niin tuskin koko Orimattilaa voidaan pitää levinneisyysalueeseen kuuluvana. Todennäköisesti ainoastaan Iittiin rajoittuvassa itäisimmässä Orimattilan kulmauksessa merkitys tunnetaan.¹

Esimerkkejä: »Muijat tek ittellee [ennen kesäksi] sortokörtin [= rypyttetty »sorto»-kankaasta valmistettu hame] omapainosest [= itse värjätystä] sorrost ja sortoröijy siit» (Jaal, Aino Oksanen 1926—1930) | »Sorto kulotaa seuraavist rohlillankoist mekoj jälkee» (Iit, M. Rapola 1920) | »No sehän on sit kaik huanompaa ja rua-vimpaa [= karkeinta], sehän on niin sellasist, paksuist langoist ja sit ol sortoo ku se ol kaksniitiist ja paksuist langoist se_o niim paksuu, se olis kaik, roppanampaa, se sorto» (Iit, Suomen kielen nauhoitearkisto 353: 2) | »Sortoo käytettih naistem pailois, kivjalkapailois alaosas josta nim kivjalka, yläosa ol hianompaa pellovaiskangast, kun alaosa ol karhijaa niin siint läks lika ja muu paremmin eräh [= pois]» ja »Viäl sit sortoo käytettih miästeh heinähoussuih ja takkihkih ja lakanoih ja raitihkih» (Iit, V. Hietanen 1960) | *sorto* 'yksipiinen, kaksiniitinen, töpystä l. huonoista jätepellavista kudottu kangas': »Roposka [= peite] ol sortoo ja työvaattehet kaik ol sortoo» (Vla, Seija Mäkelä 1953) | »Siit töppösest kulottii sortoo, sellasist huanompaa kangast mist tehti alaspaitaa alemma pual» (Sip, Anneli Ahola 1952) | *sortopaita* 'paksusta takkukankaasta tehty naisen paita', »sortopaita» on joko kokonaan tehty paksusta »sortokankaasta» tai on ainoastaan alaosa paksua, yläosa ohuempaa (Suu, Laina Porkka 1915) | »Toistahan se sorto on pitova vastaan kun nää uuvenaikaset hienot kankaat» (VirL, Elsa Vanhala 1920) | »Lapset juoksiit sortopaita pellavasta päällä» (Luu, Raili Syrjä 1955) | »Sortoa» oli »kesustoimikas» ja »piikko». »Sorrosta» tehtiin mm. housuja ja mattoja. »Luumeäl ol piikko sortuva [Lemillä ei]» (Lemi, V. Ruoppila 1933).

Kuinka vanha *sorto* on karkean, kaksiniitisen pellavakankaan nimityksenä, on vaikea sanoa. Koska on kysymys sekä sisällöltään että maantieteellisesti näinkin suppea-alaisesta merkityksestä, on sen puuttuminen vanhasta kirjakielestä ja vanhimista sanakirjoista, jotka kaiken lisäksi kuvastelevat lähinnä Suomen läntistä kielenkäyttöä, ymmärrettävää. Sanakirjantekijöistä ensimmäisenä Renvall mainitsee tämän merkityksen: *sorto*, *-rron* 'linteum vilius ex stupa; Gewebe von Werg', *sortoinen*, *-isen* 'ex tali linteo confectus e. c. indusium; von wergenem Gewebe gemacht'. Lönnrotilla on maininta: *sorto*, *sorron* 'blångarnsväf, blaggarn' (lisäksi *sortoinen* mm. 'af blångarnsväf, blaggarns-'). Siis jo ainakin 1800-luvun alkupuolella merkitys tunnettiin. Mutta koska merkityksestä ei ole jälkeäkään suomen sukielissä, ei virossakaan, jossa merkityksen nykyisen levinneisyysalueen perusteella sitä olettaisi tavattavan, eikä yhtenäisen esiintymisalueensa ulkopuolella suomen

¹ Kielteisiä vastauksia olen edellä mainittujen lisäksi saanut seuraavista levinneisyysalueeseen rajoittuvista paikoista (kauempaa peräisin olevia negatiivisia vastauksia en mainitse): Lapinj Perlammi, U. Vestola 1960; Nas Kalkkola, Bertta Takala 1959; Nas kirkonkylä, Olga Varjola 1959; Nas Ruuhijärvi, T. Suominen 1960; MänH Koirakivi, E. Siltovuori 1959; MänH Ryönä, Maire Karjalainen 1960; Yläm, Hilikka Hiiri 1959; Säkk, Saima Virsu 1959; Tyt, F. Yrjönen 1960. Omien kesällä 1960 tekemiäni muistiinpanojen mukaan merkitys on tuntematon Heinolassa. Myöskään Nastolasta en merkitystä tavannut.

Kartta 2. ● *sorto 'karkea, kaksiniittinen pellavakangas'* ◐ *tulee puhetta kuin sortoa*

murteissa, on 1800-luvun alkua kauemmas ulottuvien päätelmien teko ehkä liian uskallettua.

Kuitenkin on huomattava, että *sorto 'karkea, kaksiniittinen pellavakangas'* -alueen itä- ja pohjoisraja noudattelee suurin piirtein, toisinaan aivan täsmällisesti, suomen länsi- ja itämurteiden eroa kuvastelevien kielenilmiöiden rajaa (siitä ks. Rapola, Johdatus suomen murteisiin s. 22—). Jos *sorto* todella voidaan asettaa suomen päämurteiden eroa jollakin tavalla kuvastelevien sanojen joukkoon, niin sen merkitystä 'karkea, kaksiniittinen pellavakangas' on pidettävä 1800-luvun alkua vanhempana.

Todennäköistä onkin, että *sorto* on hyvin vanha karkean, kaksiniittisen pellavakankaan nimitys. Tähän viittaa vielä sekin, että usean muistiinpanon mukaan ainostaan vanhat tuntevat tämän käytännön. Toiseksi sitä voidaan pitää tyypillisenä kaakkoishämäläisyytenä, joka ei kyllä ainakaan enää nykyään käsitä kaakkoishämäläisen murrealueen läntisimpiä pitäjiä. Kaakkois-Hämeestä merkitys on sitten levinnyt kaakkoismurteiden läntisimpiin pitäjiin Virolahdelle, Miehikkälään ja Luumäelle, josta edelleen Lemille, siis alueelle, joka on ollut varsin altis läntisille kielellisille vaikutteille. Alueen länsilähtöisistä piirteistä ks. esim. Kettunen, Suomen murteet II s. 164—165 ja 169—174 sekä Ruoppila, Etelä-Karjalan murreopas, passim.

On mahdollista, että *sorto* karkean, kaksiniitisen pellavakankaan nimityksenä on varhemmin ulottunut nykyistä lännemmäksi. Se lienee käsittänyt koko nykyisen kaakkoishämäläisen murrealueen ja kaakkoismurteiden läntisimmän sivustan. Tähän viittaa kaksi seikkaa.

Kymenlaakson *sorto*-sanaa vastaamassa esiintyy mm. kaakkoishämäläisten murteiden läntisimmissä pitäjissä samoin kuin muissa hämäläismurteissa, Etelä-Savossa ja kaakkoismurteissa sana *piikko* tai jokin tämän variantti. Aino Oksasen muistiinpanojen mukaan Pohjois-Itisissä *piikko* ja *sorto* esiintyvät rinnakkain. Pohjois-Itin *piikko* on todennäköisesti peräisin Nastolasta tai jostain muusta *piikko*-pitäjästä. Samoin Orimattilassa murremaininnoista päätellen tavataan sekä *piikka* että *sortoa*. Tällainen levinneisyydeltään laaja-alaisen *piikko*-sanan tunkeutuminen *sorto*-alueelle (päinvastainen lainautumissuhde epätodennäköinen) viittaa siihen, että *sorto*-sanan levinneisyysalue on ennen ollut nykyistä laajempi.

Toiseksi on syytä kiinnittää huomiota mielenkiintoisen *tulee puhetta kuin sortoa* -sannon alkuperään ja levinneisyyteen (kartta 2). Sanontaa käytetään kuvaamaan hyvin puheliaan ihmisen vuolasta sanatulvaa, nopeata puhetta. Mainintoja on seuraavista pitäjistä: Hol (4 mainintaa) Kärk (2) Orim (3) Nas (2) Iit Jaal Vla (2) Anj, siis osittain samalta alueelta kuin 'karkeata, kaksiniitistä pellavakangasta' merkitsevistä *sorto*-sanastakin sekä lisäksi muutamasta läntisestä kaakkoishämäläisestä pitäjästä. — Esimerkkejä: Liikaa puhuvan ihmisen sanotaan laskevan kuin »sortoa» (Hol, L. Taarasti 1960) | Sellaisesta ihmisestä, joka paljon puhuu, sanotaan: »Siltä tuli puhetta kuin sortoo vain.» (Orim, Siiri Juonala 1959) | *Sorto*-kangas valmistettiin karkeimmista ns. loukunalustöpyistä, joten lankaa ei voitu kehretä ohueksi, vaan se oli epätasaista ja päistärikköä, mistä syystä taas kankaaseen kutominen oli joutuisaa, ja siitä sanonta: »Puhetta tul kun sortoo [nopeata ja karkeata sanoja valikoimatta]» (Vla, Aino Pylkkänen 1960).

Sorto-kankaan kutominen on tekoaineena käytetyn langan päistärikkyyden, epätasaisuuden ja paksuuden takia ollut nopeaa (tri Veera Vallinheimon suullinen ilmoitus kirjoittajalle), kuten muutamasta murremaininnastakin ilmenee. Sanonta *tulee puhetta kuin sortoa* kuuluu todennäköisesti karkeata, kaksiniitistä pellavakangasta tarkoittavan *sorto*-sanan rinnalle. Edellä mainittu sanavuolautta kuvaava sanonta lienee siis peräisin kankaankudonnan piiristä: vuolasta sanatulvaa on verrattu karkean *sorto*-kankaan nopeaan syntyyn. Siihen että asianlaita on niin, viittaa *sorto* 'karkea, kaksiniitinen pellavakangas' ja *tulee puhetta kuin sortoa* -levinneisyysalueiden summittainen yhteenlankeaminen.¹ Koska nyt sanontaa *tulee puhetta kuin sortoa* tavataan varsinaisen *sorto* 'karkea, kaksiniitinen pellavakangas' -alueen länsipuolellakin, on syytä päätellä, että merkitys 'karkea, kaksiniitinen pellavakangas' on aikaisemmin esiintynyt nykyistä lännempänäkin, ts. läntisimpiä kaakkoishämäläisiä pitäjiä myöten. Kaakkois-Hämeen läntisellä sivustalla *sorto* on sitten antanut tietä laaja-

¹ *Tulee puhetta kuin sortoa* -sannon takana voisi ajatella olevan myös *sorto*-sanan merkityksen 'ryteikkö, risukko', jota tavataan etupäässä itämurteissamme. Puhetulvaa olisi siis verrattu tuollaiseen sekaiseen, puiseen ja risuiseen paikkaan. Tämä selitys tuntuu kuitenkin aivan liian keinotekoiselta ja edellä esitetyn perusteella täysin epätodennäköiseltä.

alaiselle *piikolle*, mutta on reliktinä jäänyt eloon sanonnassa *tulee puhetta kuin sortoa*, jonka alkuperäisestä *sorto*-kankaan kudonnan piiriin kuulumisesta ei Hollolassa, Kärkölässä, Nastolassa eikä Orimattilassa enää ole aavistustakaan, mutta jonka jo valkealalainen Aino Pylkkänen pitää selviönä, kuten edellä mainitusta esimerkiksi näimme. — Kaakkois-Hämeen läntisimpien pitäjien *tulee puhetta kuin sortoa* -sanontaa voi tietysti ajatella myös kulkeutumaksi varsinaiselta *sorto* 'karkea, kaksiniitinen pel-lavakangas' -alueelta, semminkin, kun sanonnat verrattain helposti kulkeutuvat paikasta toiseen. Edellä olevan perusteella pidän kuitenkin jälkimmäistä selitystapaa epätodennäköisenä.

Tuntuu oudolta, että *sorto*-sana on joutunut kankaan nimitykseksi. Sippolasta kotoisin olevan E. Sutelan kirje (1960) johdattelee mielestäni asian ytimeen:

»Sillä kankaalla, joka oli kaksiniitistä ja käsin kudottua ja joka oli valmistettu puhtaan ja hienon pellavan jäteaineesta, johon oli jäänyt pellavan ulkokuorta, 'päistäreitä', oli Sippolassa kaksi nimeä 'sorto' ja 'ryöpö'. Tätä kangasta, joka oli karheata ja pistelevää, käytettiin säästäväisyyssistä mm. naisten työ- ja arkipäivä-paitojen helmapuolen jatkona. Tätä sanottiin 'sorroksi' eli 'kivijalaksi'. Silloin eivät naiset vielä käyttäneet housuja eikä tällainen paidanhelma olisi housuihin sopinut-kaan, sillä se oli miltei yhtä pitkä kuin hamekin. Kun Suomessa valmistauduttiin ensimmäisiin eduskuntavaaleihin ja sos.-dem. puolueen yhtenä vaalitunnukseksi oli 'sorto pois', niin eräs mummo oli kysynyt, että mitä se meinaa. Talossa töissä oleva suutari oli sanonut, että se meinaa sitä, että naisten paitojen alapäästä se 'sorto' poistetaan ja paita tehdään kokonaan siitä puhtaasta pellavakangasta. Tähän oli mummo tuumannut, että niitä minä äänestän, sillä se 'sorto' pistelee niin kovasti kinttuja.»

Kankaan karkeuteen, päistäreisyyteen, paksuuteen ja epätasaisuuteen, sen valmistukseen huonoista jät pellavista tehdystä langasta, kankaan pistelevyyteen ja sen käyttöön enemmän tai vähemmän toisarvoisiin tarkoituksiin kiinnitetään huomiota seuraavissakin maininnoissa (ks. myös esimerkkilauseita): »Sorto» on sellainen kangas, kun on otettu pellavasta kaikkein huonoin aine ja siitä valmistettu kangas. Se kangas on tavallisesti pellavakangasta harvempi, ja siitä ennen aikaan valmistettiin naisten alaspaidat. Ne alaspaidat olivat sellaisia, että yläosa oli ohuempaa kangasta ja vyötäröstä alaspäin sitä karkeaa »sortoa» (Vehk, Aini Pakkala 1960) | »Sortoa» käytettiin paitsi naisten paitojen alasina myös viljasäkkeinä (Vehk, N. Puhakka 1960) | »Sorto»-kangas valmistettiin karkeimmista ns. loukunalustöpyistä, joten lankaa ei voitu kehrätä ohueksi, vaan se oli epätasaisista ja päistärikköä (Vla, Aino Pylkkänen 1960) | *sortopaita* 'paksusta takkukangaasta tehty naisen paita' (Suu, Laina Porkka 1915). Samaan tapaan kuvaillaan kangasta ja sen käyttöä muissakin maininnoissa.

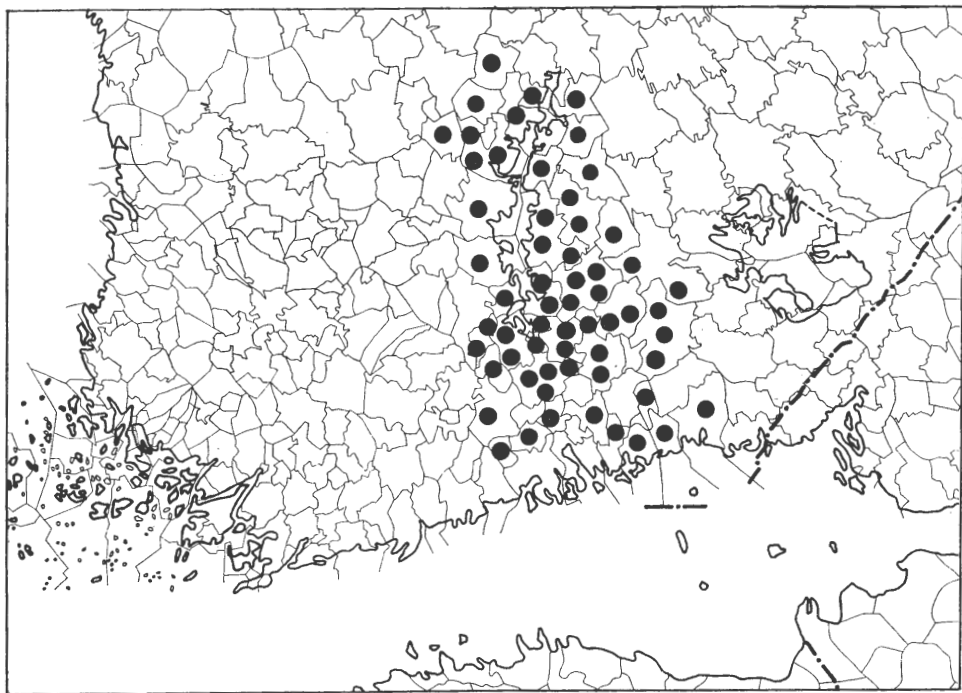
On ilmeistä, että kangas on juuri edellä mainittujen ominaisuuksiensa, karkeutensa, epätasaisuutensa, päistäreisyytensä ja pistelevyytensä vuoksi saanut nimen *sorto* (muutama kyselyihin vastaajakin pitää *sorto*-nimeä kankaan koostumuksesta johtavana; näin ainakin kuusankoskelainen Kerttu Rainio ja nastolalainen Bertta

Takala). Nimitys on nähtävästi siis kuvallinen: ensin on voitu sanoa, että kangas on kuin »sortoa» (huom. *sorto*-sanankin merkitys 'ryteikkö, risukko', jota tavataan etupäässä itämurteissamme), josta on helposti päästy suoraan 'karkeaa, kaksiniitistä pellavakangasta' merkitsevään *sortoon*. — Veikko Ruoppila on Lemiltä tehnyt seuraavan muistiinpanon (1934): »Siintä tuluo sortoista palttinoaa», jos loimet ovat »hiviöistä», mutta kuteet »kesuksista». Se ei ole tietysti niin hyvää kuin tavallinen palttina, koska se on »sellaisist sorroist [= huonommista aineksista] tehtynneä». *Sorroiksi* on siis Lemillä nimetty huonoja pellavakankaan valmistusaineita. Tämä Ruoppilankin tieto puhuu edellä esittämäni nimenantoperusteen puolesta. Sattuva paralleelikin löytyy. Raili Rautkoski on Heinolasta kirjannut sanan *karhunaita* merkityksessä 'naisen paidan alaosa, joka on tehty karkeammasta kankaasta kuin yläosa': »Karhunaita ol jatkoa ruovist kankaast naisem pailas.» Huomattakoon, että *sorto*-sanakin tavattiin aidan nimityksenä, kuten edellä oli puhe.

Vielä on ehkä syytä kiinnittää huomiota ainakin paikoin *sorto*-sanankin synonyymina esiintyvään *piikko*-sanaan, josta jo edellä on ollut puhetta. *Piikko*-sanahan tavallisesti yhdistettäneen kutomisvälineenä käytettävän pirran piihin. Asian ei mielestäni välttämättä tarvitse olla näin. Lauri Hakulinen on Suomen kielen rakenne ja kehitys I:n s. 135 maininnut *piikko* 'kaksiniitinen kangas' -sanankin merkitykseltään deminutiivisten tai possessiivisten denominaalisten *-kko*, *-kkö* -johdosten joukossa: *piikko* olisi siis kangasta, jossa on piitä (huom. *pii*-sanankin merkitys 'piikki'). *Piikko*-sanaa voitaneen pitää merkitykseltään yhtä hyvällä syyllä kuin possessiivisena *pii* 'piikki' -sanankin *-kko*-kollektiivina. On ehkä aluksi sanottu, että kangas on »piikkoaa», jolloin ei *piikko*-sanaa ole vielä käsitetty kankaan nimitykseksi, vaan kankaan karkeaa, piikkistä pintaa kuvailevaksi kollektiiviksi. Tällaisesta käytöstä *piikko* on helposti abstrahoitu kankaan varsinaiseksi nimitykseksi. Olkoonpa *piikko* possessiivinen tai kollektiivinen, niin joka tapauksessa nimityksen synnyn sysäjäjänä voi ainakin teoriassa ajatella olleen kankaan pinnan piikkisyyden. Jos asia on näin, niin *sorto*- ja *piikko*-sanankin kehittyminen karkean, kaksiniitisen pellavakankaan nimitykseksi on kulkenut samoja latuja.

Sortua 'purkautua' (kankaan reunasta, lankakerästä tjs. puhuttaessa)

Tästä merkityksestä on tietoa melkein koko kaakkoishämäläisten murteiden alueelta ja Päijät-Hämeestä sekä muutamasta Päijät-Hämeen lähipitäjästä (Porn Asko Myr Lapinj Ruot Pyht Kym Anj Vehk V1a Jaal Iit Heino Nas Orim Mänts Kärk Hol KosHI Asi Pad Kuhmoi Sys PerM MänH ?Risna Hart Joutsa Lei Luh Jäms KuoV KosP KorL Muura Petä Toi ?KanN). Ks. karttaa 3. Alue on yhtenäisen ja mainintoja verrattain runsaasti. Kielteisten tietojen mukaan *sortua*-verbillä ei ole 'purkautua'-merkitystä enää kaakkoismurteissa, sydänsavolaisissa murteissa, ei liioin Petäjävetä pohjoisempaan eikä linjan Porn—Mänts—Kärk—KosHI—Asi—Pad—Kuhmoi—Jäms—KuoV—KosP—Petä länsipuolella.

Kartta 3. ● *sortua* 'purkautua' (kankaan reunasta, lankakerästä tjs. puhuttaessa)

Esimerkkejä: »Jos loimilanka pantii huanosti tukille, on liian hellä ja menee moilemmist viärist alas, niin tukki sortu», »[Jos piti huolimattomasti] häntää [loimien päitä] ja pasmapiirto, niin tukki sortu», »Kehruurulla ja rullaamiser rulla sortuvat jos lankat menevät tasasesti [sekaisin]» (Asko, Irma Nirvi 1958) | Kun kankaan leikatusta reunasta langat purkaantuvat, niin kangas »sortuu». »Sortumisen» ehkäisemiseksi reuna päärmätään tai aivotaan (Orim, Eeva Kalliala 1948) | »Loimet täytyy kehii ristii ettei sorru», »Kankaan pää täytyy aivoa ettei se sorru» (Orim, Anna-Liisa Harjuvaara 1932) | *sortua* 'purkeentua' [kankaasta]: »Kuinkas si, aivotaan ne ettei sorru» (KosHI, Helle Virkkala 1927) | »Lapset vissii ovat sorruttaneet lankarullan» (Porn, Saima Heikkinen 1919) | Lankakerän luhistumista totuttomattoman kerijän käsissä sanottiin »sortumiseksi» (Vehk, E. Haapaniemi 1960) | Siellä [nimittäin kirjoittajan synnyinseudulla] sanottiin lapsuusaikanani kankaan reunan purkautumista »sortumiseksi» samoin kuin huolimattomasti kerityn lankakerän purkautumistakin (Iit, Ida Snellman 1960) | »Jos_oj jokii liinakankas tai kärkeja villakankas nii se luotellaa ettei reuna sorru» (Jaal, Aino Oksanen 1924) | Lankakerä voi »sortua»; jos puolan tekee pehmeän, se »sortuu»; ellei laita tarpeeksi päreitä kangaspuiden tukille, loimet saattaa »sortua»; kankaan reuna myös »sortuu» (Hol, L. Taarasti 1960) | Täällä päin [siis kirjoittajan kotipitäjässä] käytetään usein sanaa »sortuu», jos mikä ei pysy koossa. »Sortua» voi esim. kankaan reuna ja lanka-

kerä ym. (Pad, Elma Niemi 1960) | Leikatun kankaan reuna »sortuu»; toiset kankaat ovat pahempia »sortumaan»; kankaan loimitukki voi »sortua» päistään; kuteen puola »sortuu» myös, jos se huonosti tehdään (Hart, Olga Eskola 1960) | »Se kangaskin sortuu siitä, piteä aivoman» (Jäms, Selma Patajoki 1909) | »OI seki ku ei tullu pijettyvä huolta ja nyt tuo kankaa reuna piäs sortumaa» ja »Nyt se sortu koko lankavyyht, ku ni huonosti pijät kiini» (Petä, Anja Tupamäki 1960).

Merkitysopilliselta kannalta *sortua*-verbin 'purkautua'-merkitys on selvä: kyseessä on vain *sortua* 'säryä, luhistua' -verbin spesiaalistanut käyttötapa. Suomen murteista voidaan esittää tälle sanonnalle parallelejakin: paikoin (Sanakirjasäätiön kokoelmien mukaan) kankaan reunan ja lankakerän purkautumista ilmaistaan *vierrä*-verbillä (kangas tai lankakerä *vieree*), paikoin myös *murtua*-verbillä.

Levinneisyydeltään *sortua*-verbin 'purkautua'-merkitys on mielenkiintoinen. Levinneisyysaluehan on yhtenäinen ulottuen kaakkoishämäläisistä murteista Päijät-Hämeen pohjoisosiin saakka. Merkityksen ydin- ja synnyinseutuna voitaneen pitää kaakkoishämäläisiä murteita, ehkä juuri Hollolan tienoita, missä 'purkautua'-merkitys useista maininnoista päätellen yhä edelleen on hyvin elinvoimainen. Kaakkois-Hämeestä merkitys on sitten Päijänteen länsi- ja itälaitaa seuraten levinnyt Päijät-Hämeen pohjoisosiin saakka, vieläpä vähän Päijät-Hämeen naapurimurteiden puolelle. Kyseessä on varsin selvä esimerkki siitä, miten sanan merkitys on vesistön (lähinnä Päijänteen) vartta seuraavan asutuksen mukana lähtenyt etenemään ydinseudultaan (Kaakkois-Hämeestä) ja miten pohjois-eteläsuunnassa oleva Kymijoen vesistöalue on ollut kielellisen ilmiön levinneisyyden määrääjänä. Niin *sortua* 'purkautua' -verbin alueeksi on tullut tuo länsi- ja itämurteiden hankausalue, jonka länsipuolella alkaa puhtaiden länsimurteiden ja itäpuolella puhtaiden itämurteiden alue ja jonka molemmin puolin myös kankaan reunan ja lankakerän purkautumisen ilmaisimet ovat toiset kuin tällä murteiden liitosalueella. Kaakkoishämäläisistä murteista peräisin olevia päijäthämäläisissä ja niistäkin pohjoiseen olevissa murteissa tavattavia kielenilmiöitä on runsaasti. *Sortua* 'purkautua' -sanan levinneisyysalueen kanssa paralleelinen on mm. sanan *kuurto* 'suksen pohjaura' levinneisyysalue, ks. Terho Itkonen, Suomen kielen suksisanastoa s. 86—87 (kartta 9).

De certaines significations des mots du groupe *sortaa*

par PEKKA LEHTIMÄKI

L'histoire du groupe de mots se rattachant à *sortaa* (finnois litt. 'opprimer, écraser, tyranniser') peut être suivie avec certitude jusqu'à la période du protofinnois tardif. L'auteur considère que la signification originale de *sortaa* est 'renverser, abattre', et que les autres significations des mots appartenant au groupe peuvent en être dérivés. Ce verbe

a encore le sens de 'renverser, abattre' dans certains patois finlandais, surtout ceux de l'est, et aussi le carélien d'Olonetz, le lydien et le peze. Une modification sémantique d'une certaine importance s'est produite lorsque le verbe *sortaa* a pris le sens de 'briser, faire s'écrouler'. Lorsque le verbe eut pris cette signification, les mots du groupe purent

subir des modifications sémantiques entièrement nouvelles. Pour cette raison, il y a lieu de diviser tant le groupe concret que le groupe métaphorique des significations des mots examinés ici en deux; on aura ainsi les sens secondaires dérivés de l'acception 'renverser, abattre', et les sens dérivés de l'acception 'briser, faire s'écrouler'. Les acceptions dérivées directement du sens 'renverser' forment le groupe sémantique le plus ancien, et l'on peut démontrer que certains d'entre eux remontent jusqu'à l'époque protofinnoise. Par contre, les acceptions dérivées du sens 'briser, faire s'écrouler' sont plus récentes et on ne peut en faire remonter aucune jusqu'au protofinnois. — Le sens 'renverser, abattre' du verbe *sortaa* a perdu sa vitalité en tout cas dans les patois finlandais. L'auteur trouve que l'une des raisons de cette évolution est le fait que ce verbe a été de plus en plus employé dans des expressions métaphoriques. La signification 'opprimer, écraser, tyranniser' du verbe *sortaa*, due dans doute à une influence étrangère, est si dominante à l'heure actuelle qu'elle représente par endroits exclusivement le champ sémantique varié des mots du groupe *sortaa*. D'autre part, la disparition du sens concret de 'renverser' a peut-être été due au fait que la verbe *sortaa* a probablement appartenu étroitement à la terminologie spéciale de la culture par le feu. — Ensuite, l'auteur examine trois significations séparées appartenant au groupe.

Le type de barrière dont le nom *sorto*, *sorto-aita* (cf. le fr. 'abattis') est examiné par l'auteur est construit de la manière suivante: des arbres sont abattus les uns sur les autres, en leur laissant une souche relativement longue, et ils forment ainsi un obstacle. L'aire d'extension des mots est donnée sur la carte n:o 1. Le mot *sorto* au sens de 'barrière' a ses correspondants aussi en carélien, en lydien et en estonien, ce qui fait qu'on peut le tenir pour au moins protofinnois tardif. Les exemples font voir que le mot *sorto* désigne en général les barrières construites autour des champs défrichés au moyen du feu. L'aire d'extension du mot à l'heure actuelle reflète sans aucun doute la disparition de la culture pratiquée au moyen du feu devant les autres méthodes, autrement dit, le mot n'a plus été relevé dans les régions où la culture pratiquée au moyen du feu a été abandonnée le plus tôt, tandis que, dans les régions où elle a été connue le plus tard, on s'en souvient encore. — Il y a lieu de comparer ici la carte n:o 1 avec la carte représentant l'extension de la culture pratiquée au moyen du feu. Le nom

provient de la technique utilisée lors de la construction de ce type de barrière, les arbres étant abattus (cf. la signification 'abattre, renverser' de *sortaa*) pour la former. — Dans le carélien, le lydien, le vepsé et l'estonien, le mot correspondant à *sorto* (finn. litt. 'oppression') désigne également un terrain entouré d'une barrière nommée *sorto*, un pâturage entouré d'une barrière, l'évolution sémantique étant 'barrière, abattis' → 'terrain entouré d'une telle barrière'.

La carte n:o 2 donne l'aire d'extension du mot *sorto* au sens de 'tissu de lin grossier, armure toile'; on y voit également l'extension de l'expression *tulee puhetta kuin sortoa*, litt. 'débit des paroles comme du *sorto*'. Cette dernière métaphore est utilisée pour décrire le discours très volubile et rapide d'une personne bavarde. Le métaphore appartient sans doute au groupe du mot *sorto* désignant le tissu de lin: un débit rapide de paroles a été comparé à la fabrication aisée du tissu nommé *sorto*, qui, en effet, se tisse très facilement. *Sorto* au sens 'tissu de lin grossier' s'est sans doute conservé comme un mot isolé dans l'expression *tulee puhetta kuin sortoa* encore dans les communes occidentales de la région du patois sud-est de la province de Häme. Le tissu a été appelé ainsi en raison de son aspect grossier, peu égal et non entièrement nettoyé; il y a lieu de noter ici que *sorto* signifie aussi 'barrière faite avec des arbres non ébranchés'. A Heinola, on a relevé un cas parallèle typique: le mot *karhunaita*, litt. 'barrière de l'ours' signifie 'partie inférieure d'une chemise de femme en tissu de lin grossier'. Il serait possible, du moins du point de vue théorique, que le mot *piikko*, qui, par endroits, apparaît comme synonyme du mot *sorto* dans la signification 'tissu de lin grossier', ait aussi reçu sa signification par suite de la composition et de l'aspect du tissu (*piikko* pourrait être un terme collectif dérivé de *pii* 'pointe, pique').

Aussi bien dans les communes du sud-est de la province de Häme que dans les régions de la même province situées sur les bords du lac Päijänne, on a relevé le verbe *sortua* (finn. litt. 's'écrouler, s'effondrer') dans le sens 'se défaire' lorsqu'il s'agit d'une pelote de fil ou du bord d'un tissu (carte n:o 3). Il s'agit là d'un bel exemple de limite linguistique formée par le bassin d'un cours d'eau, en l'occurrence le fleuve Kymijoki. Du point de vue sémantique, le sens 'se défaire' du verbe *sortua* est clair; il s'agit tout simplement d'un emploi spécial du verbe *sortua* 'se briser, s'écrouler'.